

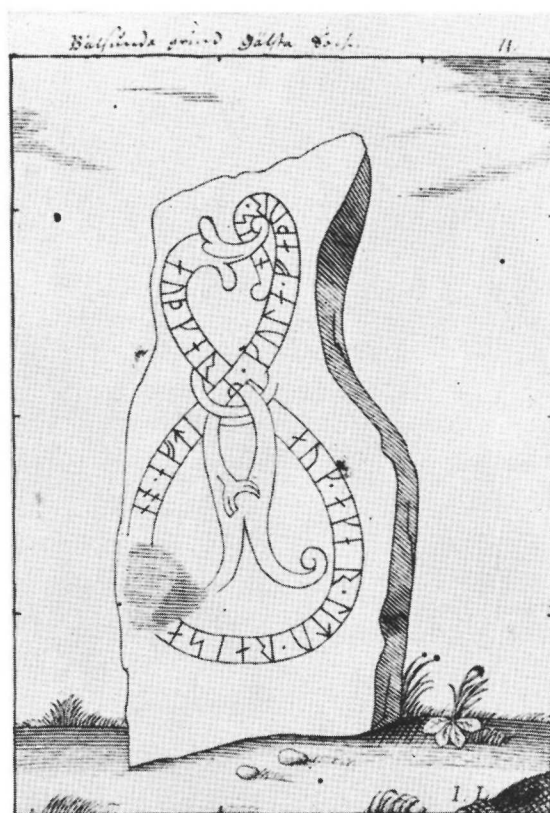

Fig. 271. U 817. Bälsunda, Hjälsta sn. Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta.

818. Gryta, Kulla sn.

Pl. 124.

Litteratur: B 624, L 761, D 1: 121. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 4, bl. 88; N. R. Brocman, Sagan om Ingvar Widtfarne (1762), s. 221; J. Fischerström, Utkast til beskrifning om Mälaren (1785), s. 135; J. G. Liljegren, Run-Lära (1832), s. 125; O. Gumælius och C. W. Paykull, Några ord till upplysning om bladet »Sigtuna» (1865), s. 54; UFT h. 1 (1871), s. 58; G. Stephens, ONRM 2, s. 706; E. Hellman och A. Karlén, Fornminnesinventering 1927 (ATA); O. von Friesen, Bynamn på de uppländska runstenarna (i: Namn och Bygd 18, 1930), s. 105 f.; S. B. F. Jansson, Runinskriftsinventering i Uppsala län 1941 (ATA).

Äldre avbildningar: J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 624); Dybeck, teckning (även i Stephens a. a.).

Runstenen står 50 m. NÖ om mangårdsbyggnaden till Gryta nr 1, 3 m. SV om uppfartsvägen till gården. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Sigtuna».

Den äldsta kända uppgiften om U 818 finnes i *Ransakningarna* 1667—84: »J samma Giärde [= 'Grytha Giärdet'] och Söder ängz flakan, een Steen lute ståendes, 2 al: öfwer Jorden, medh Runske Bookstäfwer uthuggen». På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* finnes bläckanteckningen »Gryta gärde söder Engz flaken, Kulla Sochn. Lagunda härad» (B 624: »Gryta gärde»; L 761: »Gryta gärde»). I *Sveriges runurkunder* lämnar Dybeck följande redogörelse: »Det största af förevarande tio runstensstycken låg, vid min ankomst till Gryta, i grunden till en större uthusbyggnad, med hvars upptimring man var sysselsatt. De öfriga funnos bland mull och andra stenar i en annan gård, der ett nyligen rifvet brygghus stått. Runstenen lär varit begagnad till spishäll i detta ... Man vet ännu berätta att runstenen fordom stått vid vägen mellan Kulla

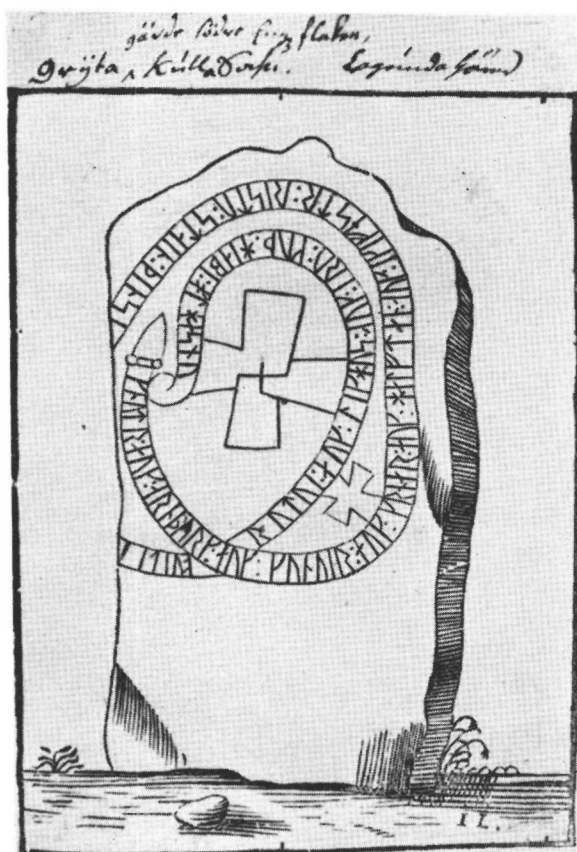

Fig. 272. U 818. Gryta, Kulla sn. Efter B 624.

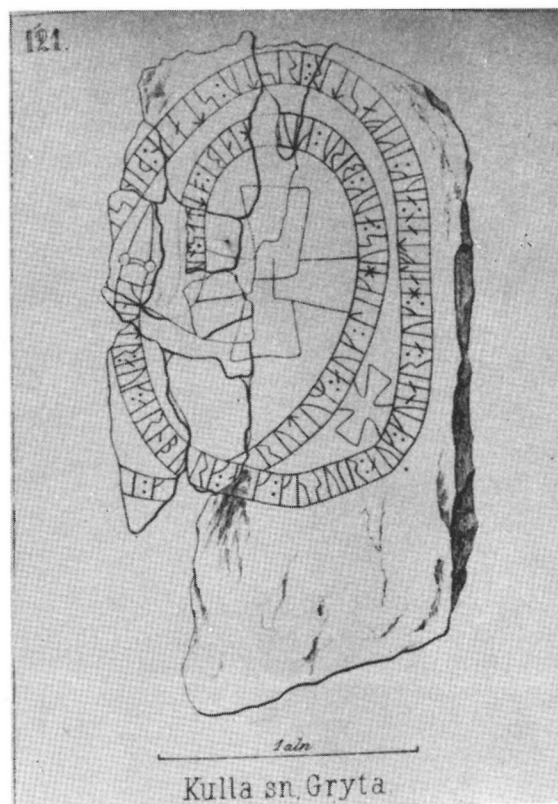

Fig. 273. U 818. Gryta, Kulla sn. Efter D 1: 121.

och Bälsunda nära en bro, samt icke långt från Kusbacken — så kallad redan på 1600-talet». I beskrivningen till Geologiska kartbladet »Sigtuna» meddelas följande: »vid östra ändan af Gryta by ligga på två olika ställen en mängd stycken af en sönderslagen runsten, som förut legat såsom spiselhäll i ett brygghus». I *UFT* upprepas i det närmaste Dybecks beskrivning. År 1927 meddelade E. Hellman och A. Karlén, att endast ett stycke var i behåll, samt att denna del var »sprucken på mitten». Vid runinskriftsinventeringen 1941 stod fragmentet lutat mot en stenmur vid den plats, där stenen sedan genom Riksantikvarieämbetets försorg restes (1946). Stenens övriga delar ha vid flera tillfällen förgäves sökts.

Mörkgrå granit. Höjd 1,28 m., nuvarande största bredd 0,55 m. Ristningen, som numera delvis är grund, är jämnt och vackert huggen, med jämförelsevis smala, rundade linjer. Endast stenens högra del finnes i behåll. Alla bevarade runor äro fullt säkra.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter B 624 och D 1: 121):

[knutr : auk : arnbuk : auk : kusu]ir : auk : ku[n]ar : auk : halftan : auk : ikifastr : ristu : stain : pinsi ...
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65
 ---- i : k]rutum : auk : likhus : auk : bru : k[up : hiabi : ot has : nu]
 70 75 80 85 90 95 100 105

*Knutr ok Arnborg ok Guðver(?) ok Gunnarr ok Halfdan ok Ingifastr ræistu stein þennsi ...
 i Grytum (Griutum) ok likhus ok bro. Guð hialpi and hans nu.*

»Knut och Arnborg och Gudve(?) och Gunnar och Halvdan och Ingefast reste denna sten ...
 i Gryta, och likhus och bro. Gud hjälpe hans ande nu.»

Till läsningen: Runföljden 1 **k** till 22 **u**, som har utgjort inskriftens början, är numera förlorad. Den här återgivna läsningen torde kunna betraktas som säker. Den enda avvikelserna mellan B 624 och D 1: 121 på detta parti utgöres av 21 **s**, som av Hadorph (i B 624) läses som **n**. Dybeck kommenterar sin läsning av runföljden 19 **k**—24 **r**: »**h** i **ÞNHNR** är lika säkert som **Y** i **PRNTNY**». Med 23 **i** börjar det bevarade partiet av inskriften. Före denna runa kan nu endast skönjas ett centimeterlångt stycke, vid nedre ramlinjen, av 22 **u**. 23 **i** har förlorat toppen i en flagring. I 25 **a** är bst mycket kort t. h. om hst. 28 **k** är ej stunget. Av 30 **n** återstår endast övre delen av hst; resten av runan har förlorats i en spricka och genom en kantskada. I 35 **k** finnes t. v. om hst, något under bistavens utgångspunkt, en rund fördjupning, som ej är huggen. I 36 **h** är den ned åt höger riktade bst avsevärt grundare än den andra bst. 42 **n** har bst endast t. h. om hst. I 43 **a** är bst mycket kort t. h. om hst. 50 **a** har bst endast t. v. om hst. I 53 **r** ha delar av bst gått förlorade, genom att stenen här har slagits av. Runföljden 54 **r**—68 **i** har stått i stenens vänstra kant. Efter 68 **i** var kanten avslagen redan på 1600-talet, och ingen läsning av detta parti finnes. Runföljden 69—72 är supplerad efter B 624; man ser nedtill t. v. på träsnittet fyra hst. Därefter följa enligt Dybeck 73 **i**: och 74 **k**, vilka på träsnittet återgivnas som **h**. Med all sannolikhet är Dybecks läsning riktig. Med 75 **r** börjar åter det bevarade partiet. Före denna runa synes ett kort och svagt spår av en korsande slinga. 76 **u** är ej stunget. 80 **a** har bst endast t. v. om hst. Runföljden 83 **i**—88 **s** är fullständigt säker. 89 **a** har bst endast t. v. om hst. 95 **k** är ej stunget. Av 96 **u** återstår i stenens kant spår av huvudstavens nedre del. Därefter är stenen avslagen. Runföljden 96 **u**—109 **u**, som utgör inskriftens slut, uppfattas på samma sätt av Hadorph (B 624) och av Dybeck, med undantag av att Dybeck har sk efter 107 **s**. Sk efter 97 **p** hade, då Dybeck undersökte inskriften, gått förlorat i den skada, som då också hade träffat bst i 97 **p**.

Av inskriftens sex bevarade personnamn äro fyra fullt klara: *Knutr*, *Gunnarr*, *Halfdan* och *Ingifastr*. *Knutr* är i runinskrifterna ett jämförelsevis ovanligt namn (Sö 217, U 38, U 92, U 818, L 264 Häringe, Älvkarleby sn, L 998 Lilla Kyringe, Björksta sn, L 1052 Fläräng, Valbo sn). Dessutom förekomma flera belägg, då namnet åsyftar Knut den store; se Sö 217. *Gunnarr* är ett vanligt namn; det är belagt mer än fyrtio gånger i svenska runinskrifter. Också *Halfdan* är rätt vanligt; se U 229. *Ingifastr* förekommer likaledes jämförelsevis ofta i runinskrifterna.

Svårigheter bereda däremot de två namn som skrivas **arnburk** (runföljden 9—15) och **kusuir** (runföljden 19—24). Sannolikt ha vi i förra fallet ett *Arnborg*, motsvarande ett från västnordiskt område väl styrkt kvinnonamn *Arnbörg*, medan **kusuir** troligen skall återge mansnamnet *Guðver*. Detta namn finnes säkert belagt i fyra sörmåndska runristningar (Sö 166, 170, 217 och 328). Svårigheten består i att man tvingas att räkna med att namnet på U 818 är behäftat med två felristningar: **kusuir** i st. f. väntat **kupuia**.

Runföljden 73—79 **i**: **krutum** innehåller givetvis bynamnet Gryta.¹ O. von Friesen behandlar belägget i *Namn och Bygd* 1930: »I fsv. diplom möter förevarande bynamn i formen *Grytum* SD 2, s. 246 (2 ggr) (1298). I allmänhet torde *gryt*- i ortnamn återgå på ett äldre *griut* > fsv. *grjūt* n. = fvn. *griót* n. 'sten', vilket förutsätter en stavning **kriut**- på runstenarna. **krutum** borde följaktligen återge en runsvensk uttalsform *grjūtum* motsvarande ett fornnorskt *grjūtum*. Denna dat.-pl.-form återfinnes endast i ett enda fornnordiskt appellativ näml. fornnorskt *grjūta* f. = fsv. *gryta* f. 'gryta', eg. '(kok)kärl av sten'. Därjämte finnes ett norskt älvnamn *Gryta* f. som emellertid ej förekommer i pl. Gryta som bynamn finns endast i Uppland och ö. Västmanland, däremot äro Gryt och Grytby, Greby osv. mera spridda. Det rimligaste torde vara att identifiera detta sålunda endast från det äldsta Svea-området kända Gryta med det fornnorska huvudsakligen i det nordanfjällska Norge förekommande gårdnamnet *Griōtar*. Men om så är måste vi betrakta

¹ Stephens uppfattar det som ett ortnamn »KRUNTUM, nom. KRUNT, GRUND, GROUND».

runformen **krutum** som en onöjaktig skrivning för **kriutum**, ty att antaga att redan på 1000-talet *griutum* övergått till *grȳtum*, liksom våra äldsta texter med latinska bokstäver visa denna form, är väl knappast tillåtligt med hänsyn till att just i Upplandslagshandskrifter kvarstå efter kons. + *r* enstaka *iū*-exempel, se Kock Svensk ljudhistoria 2, s. 335 f.» Trots de skäl som här anföras torde icke böra förnekas, att vi i skrivningen **i:krutum** kunna ha ett tidigt exempel på övergången *iū* till *ȳ* efter *r* föregånget av *g*. Att »enstaka *iū*-former» finnas i handskrifter av Upplandslagen utgör icke något oöverstigligt hinder för ett dylikt antagande. Man kan jämföra med det välkända förhållandet, att former med *ia* ofta påträffas i de äldsta handskrifterna trots att flera runinskrifter ge exempel på att övergången *ia* till *iä* har inträtt.

Av stort intresse är också runföljden 83—88 **likhus**. Ordets innebörd har varit föremål för diskussion; se S. B. F. Jansson i *Fornvännen* 1951. Brate tolkar ordet (i *Södermanlands runinskrifter*, 1924—36, s. 136) som »härbärke» och anser, att första leden består av ordet *líkn* f. ('barmhärthet mot den nödlidande'), »som i sammansättningsfogen förlorat -n». Trots de skäl som Brate anför för tolkningen 'barmhärthetshus', 'härbärke' torde **likhus** ha haft betydelsen 'grav', 'gravkista'; se S. B. F. Jansson a. a.

U 818 är en skicklig runristares verk. Vilken denne har varit kan tyvärr ännu ej bestämmas.

819. Mysinge, Kulla sn. Nu i Fribergs allé.

Pl. 124.

Litteratur: B 631, L 754, D 1:119. J. Bureus, Fa 6 s. 102 n:r 45 (Aschaneus), s. 135 n:r 3 (Axehiell), Fa 5 n:r 101, Fa 1 s. 25, Ff 6 n:r 48; J. Rhezelius, Fa 10:1 n:r 86; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 4, bl. 91; R. Dybeck, Reseberättelse för år 1865 (ATA); O. Gumælius och C. W. Paykull, Några ord till upplysning om bladet »Sigtuna» (1865), s. 54; UFT h. 1 (1871), s. 22; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 52; E. Hellman och A. Karlén, Fornminnesinventering i Kulla socken år 1927 (ATA).

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckning (i Fa 10:1); J. Bureus, kopparstick (i Ff 6); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 631); Dybeck (D 1:119).

Runstenen står i allén Mysinge—Friberg, 2 m. NÖ om vägkanten, 100 m. SÖ om Skomakar-torp, 125 m. SÖ om den punkt, där allén börjar i väster. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Sigtuna».

Enligt Aschaneus stod stenen »J Mysingö äng» och enligt Axehiell »J ängan där Samme-städhes» [= vid »Mysing»]. (Fa 5: »Fitia Sokn ... Mysinge ängen». Ff 6: »Mysinge Engen».) Rhezelius (i Fa 10:1): »Holm Sochn. Och¹ i Myssingz Ängien» (»Holm» är av Bureus ändrat till »Fitia»). — I *Ransakningarna* 1667—84 finnas följande uppgifter om runstenar vid Mysinge upptagna under Fittja sn: »J Myssinge äng² två Steenar [= U 819, 820], een skrifwin på och een Uthan Skrifft, 1½ al:^r öfwer Jorden. Item widh Myssinge byen, een stoor Steen uth medh Wägen skrifwin på, å sudh liggandes, widh pass 2 al:^r öfwer Jorden [= U 821].» — På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* finnes bläckanteckningen »Mysinge Eng, Fittia Sochn, Lagunda Häradh. 1 [runsten] på hwardera sidan högen» [= U 819 och 820]. I träsnittets nedre kant står »Grefinnan Forbuss Sättegård» (B 631: »Mysinge äng»; L 754: »Mysinge äng, vid en hög»; i båda arbetena upptagas Mysingestenarna på Fittja socken). — Enligt Dybeck (i *Sveriges runurkunder*) »ligger [stenen] utmed vägen mellan Mysinge och Friberg, invid en något skadad skeppssättning.» I reseberättelsen för år 1865 skriver Dybeck: »Egaren af denna gård [= Friberg] hade låtit resa tvenne fallna Runstenar derstädes.» I beskrivning till Geologiska kartbladet »Sigtuna» omtalas två runstenar »vid Fribergs allé». — UFT (1871): »Mysinge äng vid en hög ... Upprest vid

¹ = Också. Uttryckssättet förklaras av att också U 820 stod i samma äng.

² Ovanför raden har Hadorph skrivit: »Ther nu är Freberga Sättegårdh».